

ROZVOJ PROFESIJNÝCH KOMPETENCIÍ V PRÍPRAVE UČITEĽOV PROFESIJNÝCH PREDMETOV STREDNÝCH ODBORNÝCH ŠKÔL

DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCES IN TEACHER TRAINING IN VOCATIONAL SUBJECTS AT SECONDARY VOCATIONAL SCHOOLS

D. KUČÍRKOVÁ¹

Abstrakt

Príspevok sa zameriava na problematiku profesijných kompetencií v príprave učiteľov profesijných predmetov na vysokých školách. Poukazuje na potrebu mapovať súčasný stav profesijných kompetencií učiteľov profesijných predmetov v stredných odborných školách v spolupráci s vedením cvičných škôl. Predpokladom pre komplexné riešenie prípravného vzdelávania a profesijného rozvoja učiteľov profesijných predmetov je stanovenie kompetenčných profilov, ktoré by charakterizovali roly, zodpovednosť, očakávané vedomosti, spôsobilosti a postoje učiteľov.

Kľúčové slová

profesijné kompetencie, profesiogram, príprava učiteľov, stratégie výučby, stredné odborné školy

Abstract

The paper focuses on the issue of professional competence in teacher training in vocational subjects in higher education. It identifies the need to map the current state of professional competence of teachers in vocational subjects in secondary vocational schools in collaboration with leadership training schools. A prerequisite for a comprehensive settlement of the preparatory training and professional development of teachers of vocational subjects is the determination of competence profiles that describe roles, responsibilities, expected knowledge, capabilities and attitudes of teachers.

¹ Mgr. Drahomíra Kučírková, CSc., Katedra pedagogiky a psychológie, FEM SPU v Nitre, Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra, e-mail: drahomira.kucirkova@fem.uniag.sk

Key words

key competences, teacher training , teaching strategies, secondary vocational schools

Úvod

Prijatý zákon NR SR č. 317/2009 Z. z. o pedagogických a odborných zamestnancoch zavádza do pedagogickej terminológie a praxe nové prvky – profesijný štandard a profesijné kompetencie učiteľa. Profesionalizácia učiteľov je jedným z kľúčových faktorov determinujúcich nielen školskú úspešnosť, ale ovplyvňujúcich uplatnenie absolventov stredných odborných škôl v praxi, na trhu práce.

Predpokladom pre komplexné riešenie prípravného vzdelávania a profesijného rozvoja učiteľov profesijných predmetov je stanovenie kompetenčných profilov, ktoré by charakterizovali roly, zodpovednosť, očakávané vedomosti, spôsobilosti a postoje učiteľov. Profesionalizácia subkategórie - učiteľa profesijných predmetov naráža na absenciu presného vymedzenia súboru profesijných spôsobilostí na výkon danej profesie (profesiogram = deduktívny model, overený v praxi). Vieme, že v súčasnosti Metodicko – pedagogické centrum Bratislava na základe poverenia MŠ SR spracúva súbor profesijných štandardov pre všetky kategórie, subkategórie, stupne a pozície pedagogických a odborných zamestnancov., „*Profesijný štandard predstavuje normatív, ktorý v nadväznosti na kvalifikačný predpoklad vymedzuje súbor profesijných kompetencií potrebných na štandardný výkon pedagogickej činnosti alebo odbornej činnosti pre kategóriu a podkategóriu pedagogického alebo odborného zamestnanca, zaradeného na príslušný kariérový stupeň a na kariérovú pozíciu*“. (Pavlov, 2009, s. 20)

Vyhláška č. 445/ 2009 Z. z. predstavuje legislatívny rámec poskytovania kontinuálneho vzdelávania v Slovenskej republike. [on-line, 2009]

Pripravuje sa národný projekt ESF – Profesijný rozvoj a kariérový rast, ktorý by malo v rokoch 2009-2013 realizovať Metodicko – pedagogické centrum Bratislava. Myslíme si však, že jednotlivé pracoviská, ktoré pripravujú učiteľov profesijných predmetov pre prax, pracoviská inžinierskej pedagogiky, učitelia stredných odborných škôl ako aj ich vedenia by mali vyvinúť iniciatívu v predmetnej oblasti a prispieť k riešeniu danej problematiky.

Diskusia

Vo vymedzení kompetencií učiteľa profesijných predmetov navrhujeme zvoliť nie normatívny (deduktívny) spôsob, tj. vymenovanie požiadaviek na základe

teoretických schém a modelov, ale vychádzať z analýzy činnosti učiteľa odborných predmetov, z reálneho stavu toho, čo už existuje a systematického opisu požiadaviek, ktoré kladie profesia na učiteľa profesijných predmetov. Zostaviť profesiogram, ktorý by bol výsledkom profesiografického rozboru, popisom pracovných činností danej profesie a charakterizoval by požiadavky na somatickú a psychickú zložku osobnosti učiteľa a jeho kvalifikáciu.

Funkcia profesiogramu učiteľa profesijných predmetov a praktickej prípravy

Akú úlohu by mal splniť profesiogram učiteľa odborného predmetu? Stanovené kompetencie by mali:

- byť nástrojom na sebareflexiu vlastnej pedagogickej činnosti učiteľa odborných predmetov,
- mali by mať motivačný účinok – smerovanie k žiaducim kompetenciám, modelovanie svojej profesijnej dráhy na základe toho, čo odo mňa škola očakáva a čo pre to musím urobiť), mali by byť transparentné a disiahnuteľné,
- viesť k vypracovaniu takých vzdelávacích programov poskytovateľmi kontinuálneho vzdelávania, ktoré by smerovali k tým kompetenciám, ktoré sú žiaduce a ktoré smerujú k zlepšovaniu práce učiteľa odborných predmetov,
- slúžiť overovaniu profesijných kompetencií učiteľa odborných predmetov na jednotlivých kariérových stupňoch (prvá a druhá atestácia, iné druhy vzdelávania), obsahovať výstupné požiadavky, ktoré sa od adepta na jednotlivých kariérových stupňoch očakávajú.

V daných súvislostiach vzniká predovšetkým otázka, aké nové moderné metódy hodnotenia a prezentovania dôkazov o dosiahnutí kompetencií učiteľa profesijných predmetov jednotlivých kariérových stupňov budeme využívať? Ako a kedy budeme uplatňovať kurikulá, hospitačné záznamy, hodnotenia odborníkov z praxe, písomné prípravy adeptov, pozorovacie systémy výučby, prípadové štúdie a iné demonštrácie kompetencií. Profesijný štandard predstavuje pre učiteľov nástroj na sebareflexiu vlastnej pedagogickej činnosti, musí ich motivovať k modelovaniu ich profesijnej cesty a poskytovať transparentné, zrozumiteľné a jasné požiadavky školy na učiteľa. Slúži však i na overovanie profesijných kompetencií učiteľov na jednotlivých kariérových stupňoch, tj. výstupné požiadavky. To si bude vyžadovať vypracovanie nielen teoretických modelov, ale aj dopracovanie profesijných štandardov a vytvorenie adekvátnych pracovných podmienok pre učiteľov.

Napĺňanie jednotlivých funkcií profesiogramu predpokladá:

- analyzovať činnosť učiteľov odborných predmetov, kompetencie ktorými disponuje a systematicky opísať požiadavky kladené na výkon danej profesie,
- pripraviť učiteľov odborných (profesijných) predmetov k pochopeniu podstaty funkcií profesiogramu a jeho významu pre ich profesijný rozvoj,
- zapojiť učiteľov odborných (profesijných) predmetov do procesu aktualizácie jednotlivých funkcií profesiogramu. (Pavlov, 2009)

Východiská pre využívanie profesijných kompetencií učiteľov profesijných predmetov a praktickej prípravy

Vytváranie kompetencií znamená umožnenie jednotlivcom, aby mobilizovali, uplatňovali a spájali osvojené poznatky v štandardných, ale aj zložitých a nepredvídateľných situáciách. Ide o schopnosti založené nielen na vedomostiach, ale aj skúsenostiach, hodnotách a dispozíciách, ktoré si jednotlivec rozvíja aktívnou účasťou na vzdelávaní.

Kompetenčný profil učiteľa v Slovenskej republike vychádza z interakčného modelu edukácie a jeho troch dimenzií: žiak, učiteľ a medzi nimi prebiehajúci edukačný proces. Kompetenčný profil učiteľa profesijných (odborných) predmetov ako základ pre tvorbu profesijných štandardov a na nich nadväzujúcich kompetencií, musí rešpektovať základné kompetenčné východiská (priority):

1. Osobnostný rozvoj učiteľa by mal byť orientovaný na rozvoj žiaka v edukačnom procese, tj. na vzájomné stretávanie sa prostredníctvom obsahu vzdelávania, evokovať učenie sa žiakom v premenlivých pedagogických situáciách.
2. Profesionalitu učiteľa odborných predmetov treba posudzovať na úrovni troch základných dimenzií: odbornej (kvalifikácia), etickej (mravnosť) a osobnostnej (osobnostná zrelosť).

Komplexný profil a štandardy učiteľskej profesie sú však v zákone o pedagogických a odborných zamestnancoch chápané výsostne ako súčasť odbornej dimenzie.

1. Kompetencie orientované na žiaka

Identifikovať:

- vývinové a individuálne charakteristiky žiaka,
- psychologické a sociálne faktory jeho učenia sa,
- socio - kultúrny kontext vývoja žiaka.

2. Kompetencie orientované na edukačný proces

Ovládať:

- obsah odboru vyučovaných predmetov.

Mat' schopnosť:

- plánovať a projektovať výučbu,
- stanoviť ciele vyučovania orientovaného na žiaka,
- psychodidaktickej analýzy učiva,
- výberu a realizácie vyučovacích foriem a metód,
- hodnotiť priebeh a výsledky vyučovania a učenia sa žiaka,
- vytvárať podmienky edukácie (priaznivú klímu triedy),
- vytvárať a využívať materiálne a technologické zázemie vyučovania,
- ovplyvňovať personálny rozvoj žiaka (sebapoňatie, sebadôveru, sebareguláciu),
- rozvíjať sociálne zručnosti a postoje žiaka, oceňovať jeho sociálne spôsobilosti,
- prevencie a nápravy sociálno-patologických javov a poruchy správania sa žiaka (spolupracovať s odborníkmi).

3. Kompetencie orientované na sebarozvoj učiteľa

Mat' schopnosť:

- profesijného rastu a sebarozvoja,
- identifikovať sa s profesijnou rolou a školou.

Učiteľ profesijných predmetov musí preukázať :

- Odbornosť (vedomosti z príslušných odborov),
- znalosť kurikula,
- znalosti z oblasti vývinovej psychológie,
- poznatky o procesoch učenia,
- znalosti z oblasti teórie výchovy a učiteľských rolí,
- schopnosť plánovať a projektovať vyučovaciu jednotku, didaktické stratégie (vrátane dlhodobého, výhl'adového plánovania),
- osvojenie si vyučovacích stratégií a metód učenia, smerujúce k rozvoju kognitívnych schopností žiakov v učebnom procese,
- komunikačné spôsobilosti,

- spôsobilosť riadiť a organizovať vyučovacie situácie a vytvárať priaznivú klímu v triede, zabezpečovať dodržiavanie pravidiel školskej práce a poriadku,
- schopnosť rozvíjať sociálne zručnosti a postoje žiaka,
- schopnosť profesijného rastu a rozvoja.

Profesijné kompetencie by si mali osvojiť všetci učitelia profesijných predmetov cestou kontinuálneho vzdelávania. Kontinuálne vzdelávanie predstavuje systém formálneho, neformálneho a neinštitucionálneho vzdelávania učiteľov, ktoré plnia konkrétne funkcie, realizujú stanovené ciele a vytvárajú špecifický subsystém prípravného a celoživotného vzdelávania. (Rosa, 2000)

Základnými predpokladmi fungovania efektívneho systému kontinuálneho vzdelávania sú osobná iniciatíva a učiteľova potreba profesijného sebarozvoja, inštitucionálna iniciatíva a jasne vyjadrená vízia školy, reflexia potrieb mikro a makro society a ich očakávania od vzdelávania. V systéme kontinuálneho vzdelávania učiteľov je potrebné zabezpečiť prepojenie a uznávanie rozmanitých foriem aktivít, nielen hlavného štátom riadeného prúdu. (Kasáčová, 2004)

Efektívne osvojovanie si profesijných kompetencií učiteľmi profesijných predmetov predpokladá zásadnú zmenu obsahu, spôsobu vyučovania, vyučovacích metód a stratégií v učiteľskej príprave. Uvedené zmeny by mali smerovať k celoživotnému vzdelávaniu. Preto je potrebné, aby poskytovatelia kontinuálneho vzdelávania vypracovali potrebné vzdelávacie programy.

Záver

Z uvedeného vyplýva potreba empirického výskumu zameraného na dopracovanie profesijných štandardov smerom k profesiogramu učiteľa profesijných predmetov. A to z toho dôvodu, že teoretické modely štandardov samé o sebe kvalitu výkonu učiteľa profesijných predmetov neprinesú.

Bude potrebné zmapovať súčasný stav profesijných kompetencií učiteľov profesijných predmetov v stredných odborných školách v spolupráci s vedením našich fakultných cvičných škôl. Realizovať prieskum, uskutočniť pozorovania vyučovacieho procesu na základe jasne stanovených kritérií. Analyzovať písomnú dokumentáciu – prípravy na vyučovanie, zamerať pozornosť na schopnosť učiteľov profesijných predmetov identifikovať psychické a sociálne faktory učenia sa žiakov ako aj ich schopnosť stanoviť ciele vyučovania orientované na žiaka. V rovnakej miere i schopnosť výberu a realizácie vyučovacích foriem, metód a využívanie moderných technológií vo výučbe. Daný prieskum by sa mohol stať východiskom pre prípravu kurzov celoživotného vzdelávania pre učiteľov profesijných predmetov našich fakultných cvičných škôl ako aj inováciu programov vzdelávania

učiteľov profesijných predmetov. Už teraz, na základe poznatkov získaných prípadovými štúdiami, ktoré spracovávajú frekventanti doplňujúceho pedagogického štúdia Katedry pedagogiky a psychológie FEM SPU v Nitre, možno naznačiť niektoré oblasti, na ktoré by katedra mala v procese celoživotného vzdelávania a prípravy učiteľov profesijných predmetov sústrediť pozornosť:

- prezentácia účinných metód a foriem výučby prostredníctvom komentovaných vyučovacích hodín a využívanie moderných koncepcií vyučovania,
- vzorové hodiny pripravené v spolupráci s cvičnými učiteľmi fakultných cvičných škôl v jednotlivých regiónoch (okresoch, krajoch),

Otázkou však ostáva, či budú pre učiteľov vytvorené adekvátne pracovné podmienky, ktoré im umožnia efektívne využívať možnosti systému podpory profesijného rozvoja učiteľa.

Literatúra

KASÁČOVÁ, B. 2004. Zmeny učiteľskej profesie a kontinuálne vzdelávanie učiteľov. In *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity*, Brno : FF MU, 2004, s.87 – 99. [on-line]. [cit. 2009-24-06]. Dostupné na internete: <http://www.phil.muni.cz/~mackova/DAN_SPFFBU_PDF/U9%202004pdf/U9%2007kasacova.pdf>

PAVLOV, I. 2009. Profesijné štandardy majú zelenú...In *Pedagogické rozhľady*, 4/ 2009, roč. 18, s. 20-21. ISSN 1335 – 0404.

ROSA, V. 2000. Kedy bude ďalšie vzdelávanie systémom. In *Vzdelávanie pedagogických pracovníkov v 21. storočí*. Bratislava : Metodické centrum, 2000, s. 34 – 41. ISBN 80-8052-096-8.

Vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky o kontinuálnom vzdelávaní, kreditoch a atestáciách pedagogických zamestnancov. Zbierka zákonov č. 445/2009. [on-line]. [cit. 2009-19-11]. Dostupné na internete: <http://www.fedu.uniba.sk/fileadmin/user_upload/admin/obrazky/ofakulte/Celozivotne_vzdelavanie/Vyhl.o_kontin.vzdel.445_2009.pdf>

Recenzent: PhDr. Peter Porubčan, CSc.